

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

JHL yhtyy lukuisten vammaisalan toimijoiden huoleen siitä, pystytäänkö sosiaalihuollon yleislainsäädännön mukaisilla palveluilla riittävästi vastaamaan vammaisten henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin itsenäisen elämän toteuttamisessa. Muun muassa Heta-liitto, työnantajia edustava JHL:n neuvotteluosapuoli henkilökohtaisen avun työnantajamallia koskevassa valtakunnallisessa työehtosopimuksessa (Heta-TES), toteaa lausunnossaan: ”Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät riittävästi toteuta YK:n vammaissopimuksen tarkoittamaa itsenäistä elämää tai huomioi yksilöllisiä tarpeita. Heta-liitto on erityisen huolissaan henkilökohtaisen avun korvaamisesta kotihoidolla ja muilla joustamattomilla, hoivaan painottuvilla palveluilla. Kotihoidon saaminen edellyttää käytännössä, että henkilö odottaa kotihoidon käyntejä kotonaan, eikä sitä ole suunniteltu toteuttamaan vammaisten palveluille asetettuja tavoitteita mm. yhdenvertaisuuden ja osallisuuden turvaamisesta. Vammaisten palvelut eivät saa olla ns. eksistenssiminimin ja hengissä pysymisen turvaamiseen keskittyviä.”

JHL on kiinnittänyt huomiota siihen, että hyvinvointialueet ovat omissa vammaispalvelupäätöksissään alkaneet ohjata henkilökohtaista apua suuntaan, jossa myös henkilökohtaisesta avusta muodostuisi kotihoidon kaltainen, lyhyisiin asiakaskohtaamisiin pohjaava palvelu. Tämä toisaalta ohjaa palvelua pois itsemääräämisoikeuden ja itsenäisen elämän

mahdollistamisesta, mihin myös Ihmisoikeuskeskus kiinnittää lausunnossaan huomiota, mutta toisaalta tekee siitä lisäksi työntekijän näkökulmasta epähoukuttelevan.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

En osaa sanoa

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

-

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina?

En osaa sanoa

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

-

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Lakihankkeella ennakoidaan suurimpia vaikutuksia etenkin ikääntyvien henkilöiden palveluihin. Esitysluonnoksessa todetaan, että negatiivisia vaikutuksia vammaispalvelulain ulkopuolelle jääviin henkilöihin vähentäisi kotiin annettavia palveluita ja kotihoidon riittävyyttä sekä asumispalveluita koskenut uudistus, jossa muun muassa vahvistettiin iäkkäiden kotiin annettavien palvelujen riittävyyttä ja saatavuutta.

JHL huomauttaa, että kotihoidon saatavuus on jo nykyisellään vaikeaa, ja sen piiriin pääsevät vanhuksat ovat lähtökohtaisesti koko ajan huonokuntoisempia. Samalla, kun hallitus pyrkii säästöihin tuomalla vammaispalvelulakiin elämänvaiherajauksen, on se myös suunnittelemassa kotihoidon palveluihin yli 16 miljoonan euron lisäleikkauksia, joita perustellaan teknologian hyödyntämisellä. Säästöjä on kohdennettu myös ympärivuorokautiseen vanhushoivaan muun muassa henkilöstömitoitusta alentamalla. JHL ennakoii, että nyt suunniteltu vammaispalvelulain elämänvaiherajaus kohdistuisi moniin vammaisiin henkilöihin siten, että he siirtyisivät enenevässä määrin jo entuudestaan resurssipulasta kärsivän kotihoidon asiakkaiksi. Ihmisoikeuskeskus on omassa lausunnossaan tuonut hyvin esiin kotihoidon saatavuuden ja resursoinnin haasteita.

JHL suhtautuu kriittisesti siihen, miten realistista on, että hallituksen tavoittelemalla teknologian hyödyntämisellä voitaisiin merkittävässä määrin vastata enemmän kotihoidon avun ja tuen tarpeeseen ilman tarvetta henkilöresurssien lisäämiselle. JHL:n jäsenistöltä tulee tälläkin hetkellä viestiä muun muassa siitä, että esimerkiksi etäkotihoidossa saattaa olla vaade kymmenistä päivittäisistä asiakaskontakteista, ja siksi kirjaaminen ja asiakkaan lääkkeiden oton valvonta joudutaan ajan puutteen vuoksi tekemään samanaikaisesti. Mahdollisuuksia taukoihin on rajallisesti. JHL suhtautuu sinänsä myönteisesti teknologian mahdollisuuksiin työn ja palveluiden kehittämisessä, mutta suoraviivaiseksi säästökeinoksi siitä ei ole.

Yli 90 % henkilökohtaisen avun työnantajamallilla työskentelevistä henkilökohtaisista avustajista, ja valtaosa kaikista avustajista kaikissa henkilökohtaisen avun järjestämistavoissa työskentelee osaaikaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että työvuorot pirstaloituvat lyhimmillään jopa alle tunnin mittaisiksi vuoroiksi, mikä tekee työn vastaanottamisesta hankalaa. Se johtaa myös työvuorosuunnitteluun, missä siirtymiä päivän sisällä tai pitkiä odotusjaksoja osana työpäivää ei välttämättä haluta korvata työntekijälle työaikana. Henkilökohtaista apua koskeissa työehtosopimuksissa (yksityisen sosiaalipalvelualan työehtosopimus, Heta-TES) lähtökohtana kuitenkin on, että epätarkoituksenmukaisen lyhyitä ja etenkin alle neljää tuntia lyhempiä työvuoroja tulisi välttää. Hyvinvointialueiden ja työnantajien käytännöt vievät tilannetta kuitenkin päinvastaiseen suuntaan, mikä tulee johtamaan lisääntyviin haasteisiin henkilökohtaisen avun saatavuudessa ellei avun toteuttamisen käytännöissä oteta huomioon myös työntekijöiden tarpeita.

JHL on aiemmissa lausunnoissaan korostanut, että raja kotihoidon ja henkilökohtaisen avun välillä tulisi olla myös ammatillisesti selkeä. Vammaispalvelulain uudistuksessa on lähdetty siitä, että henkilökohtaisella avulla tai muilla tehtävillä ei olisi tarkoitus korvata kotihoidon tai kotisairaanhoidon palveluita tai muita terveydenhuollolle kuuluvia tehtäviä, joiden ei voida katsoa olevan itsehoitoa. Tästä periaatteesta on tärkeää pitää kiinni, jotta henkilökohtaisten avustajien vastuulle ei siirretä liian vaativia tehtäviä. Henkilökohtaiset avustajat työskentelevät pääsääntöisesti yksin avun käyttäjän kotona, joten riskit sekä avun käyttäjän turvallisuudelle että työntekijän oikeusturvalle vahinkotilanteessa on otettava huomioon.

Henkilökohtaisten avustajien tehtävissä ei ole kelpoisuusvaatimuksia, mutta niihin voi kuulua lain mukaan muun muassa niin sanottua itsehoitoa kuten lääkkeen antamista, katetointia, haavanhoitoa ja hengityslaitteen käyttöä. Ilman koulutusta riski vahinkotapahtumille kasvaa. On varmistettava, että lain mukainen hyvinvointialueiden velvoite varmistaa työntekijälle perehdytystä ja ohjausta näiden tehtävien suorittamiseen toteutuu. Lähtökohdan tulee olla se, että perehdytyksestä ja ohjauksesta vastaa laillistettu sote-ammattihenkilö, kuten lain perusteluissa on todettu.

Henkilökohtaiset avustajat voivat olla toteuttajina myös lukuisissa muissa vammaispalvelulain palveluissa henkilökohtaisen avun lisäksi (mm. liikkumisen tuki, asumisen tuki). On syytä varmistaa, että henkilökohtaisen avun monipuolistuvissa ja vaativissa tehtävissä työntekijöillä on työhönsä riittävä tuki ja osaaminen, eivätkä tehtäväkokonaisuudet muodostu kohtuuttomiksi hallita. Tehtävien hoitoon on varmistettava riittävä osaamistaso ja huomioitava tehtävien vaativuustaso myös palkkauksessa.

JHL:n tiedossa on, että esimerkiksi henkilökohtaisen avun yksityisten palveluntuottajien työntekijöillä on haasteita päästä työssään välttämättömiin ja säännöllisesti tarpeellisiin koulutuksiin, kuten ensiapu- tai apuvälinekoulutuksiin. Työnantajan työturvallisuuslainmukaisen ohjaus- ja perehdytysvelvollisuuden tulee toteutua jatkuvasti, varsinkin, kun suuri osa palveluista toteutetaan kotiin vietävinä palveluina kuten henkilökohtaisena apuna missä työskennellään myös lähtökohtaisesti yksin.

Henkilökohtainen apu on tärkeää työtä vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi niin arkena kuin juhlena. Vaikka henkilökohtaisen avun tehtäväkokonaisuudet voivat olla vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden ja itsenäisen elämän toteuttamisessa hyvinkin moninaisia, JHL haluaa muistuttaa siitä, ettei työnantajien / henkilökohtaisen avun käyttäjien työnjohto-oikeus ole kuitenkaan rajaton. Tavanomaiset työsuhteen perusteet, työnantajan oikeudet ja velvollisuudet sekä työturvallisuuslain velvoittavuus pätevät myös toisen kotona tehtävässä työssä. Erityisen tärkeää on, että hyvinvointialueet huomioivat henkilökohtaisten avustajien työn erityisluonteen ja mahdollistavat työn tekemiselle ja työoloille riittävät toiminnalliset ja taloudelliset edellytykset. Hyvinvointialueiden ei tulisi myöskään käyttää päätösvaltaa avun käyttäjien ja työntekijöiden yli etenkin asioissa joista on erityisesti sovittu esimerkiksi työehtosopimuksessa, vaan käytäntöjen tulisi perustua hyvän työelämän pelisääntöihin.

Tuominen Laura
Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry